

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.8 Икономика, докторска програма „Икономика и управление (туризъм)“ в Университет за национално и световно стопанство – София

Рецензент: доц. д-р Петя Иванова Тонева, научна специалност „Икономика и управление (туризъм)“, професионално направление 3.8 Икономика, СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

Автор на дисертационния труд: Вихрен Станимиров Кирилов

Тема на дисертационния труд: „Достъпен туризъм“

Основание за изготвяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд, съгласно Заповед 616/27.02.2026 година на Ректора на Университета за национално и световно стопанство и решение от първото заседание на научното жури, проведено на 20.02.2026 г.

I. Информация за дисертанта

През 2002 година Вихрен Кирилов получава образователно-квалификационна степен „бакалавър“ по специалност „Финанси“, а през 2006 година се дипломира като „магистър“ по специалност „Управление на човешки ресурси“ в Университет за национално и световно стопанство (УНСС) – София. Средното си образование завършва през 1998 година в Математическа гимназия „Гео Милев“, гр. Плевен. От приложената автобиография към документацията е видно, че докторантът има професионален опит в сферата на финансите, образованието и туризма. През март 2021 година Вихрен Кирилов е зачислен по докторска програма „Икономика и управление (туризъм)“, професионално направление 3.8 Икономика, към катедра „Икономика на туризма“, УНСС – София.

II. Общо представяне на дисертационния труд

Дисертационният труд на Вихрен Станимиров Кирилов е с класическа структура, състои от три глави, построени в логическа последователност, като се следва дедуктивният подход. От разглеждането на теоретичната основа на изследователският проблем се преминава към международните стандарти, диагностика и ситуационен анализ на състоянието в България и се завършва с авторово предложение за решаване на проблема. Докторантът аргументирано е обосновал в увода актуалността и значимостта на темата на дисертационния си труд, свързана с обективната необходимост туристическия продукт да бъде развиван в посока приобщаване, а достъпният туризъм да се разглежда не само като нишов пазар за хора с увреждания, но и като цивилизационен избор, при който се гарантира, че туристическите дестинации, услуги и продукти са използвани от всички хора, независимо от тяхната възраст, физически или сетивни ограничения.

Правилно са разграничени обектът на изследване - „достъпният туризъм като социално-икономически и културен феномен“ и неговият предмет – „системата от критерии, индикатори и измерители за оценка на архитектурната, транспортната,

информационната, комуникационната и сервизната достъпност на туристическата среда в България, както и тяхното емпирично приложение спрямо възприятията на потребителите и практиките на доставчиците на туристически услуги“. Като част от изследователската рамка, авторът ясно е формулирал изследователската цел, на която е подчинена разработката: „да се изгради научно обоснован и практически приложим инструментариум за оценка на достъпността в туризма, като се интегрират нормативната рамка, добрите практики и емпиричните данни от потребители и доставчици“. Поставената цел е конкретизирана в четири изследователски задачи: 1) да се систематизира теоретичната рамка на достъпния туризъм и да се анализира нормативната и стратегическата уредба на международно, европейски и национално равнище, като се изведат основните фактори и бариери, влияещи върху осигуряването на достъпна туристическа среда; 2) да се селектират и анализират добри европейски и международни практики и на тази основа да се разработи индикативен инструментариум за оценка на достъпността в туризма; 3) да се проведат емпирични изследвания сред потребители с различни потребности и сред доставчици на туристически услуги, с цел оценка на възприятията, нивото на осведоменост, предприетите мерки и съответствието с изискванията за достъпност; 4) да се приложи изработеният инструментариум чрез сравнителен анализ на събраните данни и да се разработи модел за стратегическо управление на достъпността в туризма.

С изложението да дисертационния труд се отстоява тезата: „Ефективното развитие на достъпния туризъм в България изисква систематичен, интегриран и стандартизиран подход за оценка на достъпността, който да обединява нормативните изисквания, добрите международни практики и емпирично установените потребности на туристите. Прилагането на такъв инструментариум позволява обективно измерване на съществуващите бариери и подкрепя стратегическото планиране на приобщаващи туристически услуги“. Във връзка с основната изследователска теза съвсем правилно авторът е дефинирал четири хипотези, обхващащи проверката на нормативно-практическо съответствие, капацитет на доставчиците и приложни дефицити, потребителско преживяване, икономическа перспектива.

Използван е подходящ изследователски инструментариум, който комбинира качествени и количествени методи, сред които са теоретичен анализ, сравнителен анализ, общонаучните методи индукция и дедукция и др. Емпиричното изследване се базира на проведени анкетни проучвания сред туристи и собственици/мениджъри на туристически обекти, както и полу-структурирани интервюта и фокус групи с експерти, потребители и представители на туристическия бизнес.

В обобщение, дисертационният труд отговаря на изискванията на чл. 27, ал.2 от Правилника за прилагане на Закона за развитие на академичния състав на Република България.

III. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд

Дисертационният труд е в общ обем от 204 страници. Структурата на му се основава на много добре обоснована логика, последователност в изложението и връзка между изследваните въпроси. Състои се от увод (6 стр.), изложение в три глави (174 стр.), заключение (2 стр.), 3 броя приложения (6 стр.), използвана литература (6 стр.). Изложението е подкрепено с илюстративен материал от 12 таблици и 5 фигури.

Списъкът с използваната литература, приложен към дисертационния труд включва 164 източника, от които 59 на кирилица, 90 на латиница и 15 базирани на интернет достъп. Докторантът познава в дълбочина съществуващите достижения по темата на дисертационния си труд и правилно ги интерпретира.

В *увода* е представена логическата рамка на изложението. Обоснована е необходимостта от изследване на достъпния туризъм, аргументирана е актуалността на представената тематика и поставената авторова цел.

Първа глава на дисертационния труд със заглавие „Същност и значение на достъпния туризъм“ е посветена на теоретичните аспекти на изследваната проблематика. Изяснен е терминологичния апарат, като на основата на критичен сравнителен анализ на съществуващи определения на понятието, докторантът е предложил собствена дефиниция на категорията „достъпен туризъм“. Разгледани и класифицирани са основните потребители на достъпен туризъм и техният потенциал като потребители за туризъм. Специално внимание в тази глава от дисертационния труд е отделено на нормативната рамка – национална и международна – регламентираща достъпния туризъм. Напълно уместно авторът извежда тенденциите и бариерите в осигуряване на достъпна среда, като ги систематизира в направленията: физически, комуникационни, организационни и нормативни.

Във *втора глава* на дисертационния труд „Условия за осигуряване на достъпен туризъм“ са изследвани и анализирани факторите за успешно включване на хора с увреждания при осъществяване на туризъм. При оценяването на физическата среда акцентът е върху инфраструктурата и дизайна, които могат да улеснят достъпа до туристически обекти. Дигиталната среда като условие за достъпен туризъм се анализира посредством технологиите и платформите, осигуряващи достъпна онлайн информация и услуги. При оценката на състоянието на проблема в България акцентът е върху туристическата инфраструктура. В тази част от разработката са представени добри практики при осигуряването на достъпна туристическа среда. В резултат на анализа осъществен във втора глава, авторът обосновава достига до заключението, че „осигуряването на условия за достъпен туризъм не следва да се разглежда като изолирано социално задължение, а като елемент от цялостния процес на демократизация на туризма, насочен към гарантиране на равни възможности за участие и развитие на всички граждани, независимо от техните индивидуални особености. Реалната промяна изисква не само нормативни рамки, но и ангажираност, съпричастност и стратегическо мислене в дългосрочен план“.

Трета глава на дисертационния труд „Анализ на възможностите за осигуряване на достъпен туризъм. Приложно-изследователска част“ е изцяло приложно насочена. Представена е методологичната рамка на емпиричното изследване и изследователския дизайн и инструментариум. Направено е проучване сред потребителите и доставчиците на достъпен туризъм и са анализирани резултатите от тях в съпоставителен план. Разработен и предложен е модел за развитие на достъпен туризъм. В заключителната част на трета глава Вихрен Кирилов извежда препоръки за осигуряване на достъпен туризъм.

В *заключението*, авторът е направил обобщения на разработеното в дисертационния труд, синтезирал е основните изводи и е очертал насоките за бъдещи изследвания.

Стилът на написване на разработката е стегнат и ясен. Текстът е на научен език.

Със съдържанието на дисертационния труд докторантът демонстрира умение да систематизира, анализира и обобщава теоретични и емпирични данни за целите на своето изследване.

IV. Научни и научно-приложни приноси в дисертационния труд

В рецензията на дисертационен труд със заглавие „Достъпен туризъм“, разработен от Вихрен Станимиров Кирилов се съдържат приноси моменти, както следва:

Първо, разширена е концептуалната рамка на достъпния туризъм, чрез интегриране на принципите на универсалния дизайн, дигиталната достъпност и политиките за приобщаващ туризъм, допринасяйки за по-цялостно разбиране на достъпността като системна характеристика на туристическата дестинация.

Второ, приложен е комплексен изследователски подход, съчетаващ количествени и качествени методи (анкети, интервюта и сравнителен анализ), който позволява идентифициране на разминаванията между възприятията на туристите и практиките на бизнеса при предоставянето на достъпни услуги.

Трето, предложени са управленски насоки и практически решения за развитие на приобщаващи туристически продукти и услуги, включително използване на дигитални инструменти и подходи за сегментиране на потребителите, насочени към повишаване конкурентоспособността на туристическите предприятия и дестинации.

Четвърто, разработен е интегративен модел на веригата на достъпността в туризма, който обединява инфраструктурни, дигитални и управленски компоненти и може да се използва като аналитичен инструмент за оценка и планиране на достъпни туристически продукти и политики.

Постигнатите приноси съдържат научни идеи и тяхната значимост се доказва в теоретичен и приложен аспект. В тази връзка, дисертационният труд отговаря на изискванията на чл. 27, ал.1 от Правилника за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в Република България.

V. Научни публикации по темата на дисертационния труд

Докторант Вихрен Станимиров Кирилов е представил пет публикации, от които четири са самостоятелни, а една е в съавторство. Четири от публикациите са в сборници от международни конференции, а една е в научно списание „Недвижими имоти и бизнес“, издание на УНСС. Три от публикациите са индексирани в базата на CEEOL - Central and Eastern European Online Library. Публикациите отразяват съществени резултати от дисертационния труд и са станали достояние на академичната общност.

С така представените публикации докторантът покрива минималните национални изисквания за присъждане на образователна и научна степен „доктор“, съгласно чл. 26, ал. 2 и ал.3 от Закона за развитие на академичния състав в Република България.

VI. Оценка на автореферата

Авторефератът е представен на български и английски езици, съгласно решението от първото заседание на научното жури. Той резюмира основното съдържание на дисертационния труд, представя основните достижения и резултати от изследването. Като структура, съдържание и обем отговаря на изискванията за този вид разработка.

Докторантът е представил и декларация, че дисертационния труд е изцяло авторски продукт и че при неговото разработване не са използвани чужди публикации и разработки в нарушение на авторските права. Няма доказано по законоустановения ред плагиатство в дисертационния труд.

VII. Бележки, препоръки и въпроси

Препоръчвам на докторанта да проследи и в бъдеще развитието на проблема за осигуряване на достъпност в българската туристическа практика, като израз на икономически обоснована и социално значима инвестиция за развитие на дестинациите и туристическите обекти. Интерес представлява мнението на докторанта относно *възможните мерки и решения за повишаване на осведомеността, разбирането и оценяването на необходимостта за повишаване достъпността в туризма.*

VIII. Заключение

Дисертационният труд „Достъпен туризъм“ е научно изследване, с което се дава решение на актуален практически проблем. Той отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за неговото приложение. С него докторантът демонстрира, че притежава както задълбочени теоретични знания в научната област, така и способности да провежда самостоятелно научно изследване.

Гореизложеното ми дава основание да дам своята положителна оценка и да гласувам за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по научна специалност „Икономика и управление (туризъм)“ на Вихрен Станимиров Кирилов.

22.04.2026 г.
Гр. Свищов

Подпис:
(доц. д-р Петя Иванова Тонева)

REVIEW

of a dissertation for awarding the educational and scientific degree of "Doctor" in the professional field 3.8 Economics, PhD program "Economics and Management (Tourism)" at the University of National and World Economy – Sofia

Reviewer: Assoc. Prof. Petya Ivanova Toneva, PhD, Scientific Specialty "Economics and Management (Tourism)", professional field 3.8 Economics, D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov

Author of the dissertation: Vihren Stanimirov Kirilov

Dissertation topic: "Accessible tourism"

Grounds for preparing the review: participation in the scientific jury for the defense of the dissertation, according to Order 616/27.02.2026 of the Rector of the University of National and World Economy and decision of the first meeting of the scientific jury, held on 20.02.2026.

I. Dissertation information

In 2002 Vihren Kirilov received a Bachelor's degree in Finance, and in 2006 he graduated as a Master's degree in Human Resources Management at the University of National and World Economy (UNWE) – Sofia. He completed his secondary education in 1998 at the Geo Milev High School of Mathematics, Pleven. From the CV attached to the documentation, it is clear that the PhD student has professional experience in the field of finance, education and tourism. In March 2021 Vihren Kirilov was enrolled in the Doctoral Programme "Economics and Management (Tourism)", professional field 3.8 Economics, at the Department of Economics of Tourism, UNWE – Sofia.

II. General presentation of the dissertation

The dissertation of Vihren Stanimirov Kirilov has a classical structure, consists of three chapters, built in a logical sequence, following the deductive approach. From the consideration of the theoretical basis of the research problem, it moves on to international standards, diagnostics and situational analysis of the situation in Bulgaria and ends with the author's proposal for solving the problem. The PhD student has argued in the introduction the relevance and significance of the topic of his dissertation, related to the objective need for the tourist product to be developed in the direction of inclusion, and accessible tourism to be considered not only as a niche market for people with disabilities, but also as a civilizational choice, in which it is guaranteed that tourist destinations, services and products are usable by all people, regardless of their age, physical or sensory limitations.

The object of the study - *"accessible tourism as a socio-economic and cultural phenomenon"* and its subject - *"the system of criteria, indicators and measures for assessing the architectural, transport, information, communication and service accessibility of the tourist environment in Bulgaria, as well as their empirical application to the perceptions of consumers and the practices of tourist service providers"* are correctly distinguished.. As part of the research framework, the author has clearly formulated the research objective to which the development is subordinated: *"to build a scientifically based and practically applicable toolkit*

for assessing accessibility in tourism, integrating the regulatory framework, good practices and empirical data from consumers and suppliers". The set objective is concretized in four research tasks: 1) to systematize the theoretical framework of accessible tourism and to analyze the regulatory and strategic framework at international, European and national level, deriving the main factors and barriers influencing the provision of an accessible tourist environment; 2) to select and analyse good European and international practices and, on this basis, to develop an indicative toolkit for assessing accessibility in tourism; 3) to carry out empirical studies among consumers with different needs and among tourism service providers in order to assess perceptions, level of awareness, measures taken and compliance with accessibility requirements; 4) to apply the developed tools through a comparative analysis of the collected data and to develop a model for strategic management of accessibility in tourism.

The presentation of the dissertation defends the thesis: *"The effective development of accessible tourism in Bulgaria requires a systematic, integrated and standardized approach to accessibility assessment, which combines regulatory requirements, good international practices and empirically established needs of tourists. The implementation of such tools allows for an objective measurement of existing barriers and supports the strategic planning of inclusive tourism services."* In connection with the main research thesis, the author has quite correctly defined four hypotheses, covering the verification of regulatory and practical compliance, supplier capacity and application deficits, user experience, economic perspective.

Appropriate research tools were used, which combined qualitative and quantitative methods, among which are theoretical analysis, comparative analysis, general scientific methods of induction and deduction, etc. The empirical research is based on surveys conducted among tourists and owners/managers of tourist sites, as well as semi-structured interviews and focus groups with experts, consumers and representatives of the tourism business.

In summary, the dissertation meets the requirements of Art. 27, (2) of the Regulations for the Implementation of the Academic Staff Development Act of the Republic of Bulgaria.

III. Assessment of the form and content of the dissertation

The dissertation has a total volume of 204 pages. Its structure is based on very well-grounded logic, consistency in the presentation and connection between the issues studied. It consists of an introduction (6 pages), an exposition in three chapters (174 pages), a conclusion (2 pages), 3 appendices (6 pages), references (6 pages). The exposition is supported by illustrative material of 12 tables and 5 figures.

The list of references attached to the dissertation includes 164 sources, of which 59 are in Cyrillic, 90 in Latin and 15 are based on Internet access. The PhD student knows in depth the existing achievements on the topic of his dissertation and correctly interprets them.

In the introduction, the logical framework of the exhibition is presented. The need for a study of accessible tourism is substantiated, the relevance of the presented topic and the author's goal are argued.

The first chapter of the dissertation entitled "The Essence and Significance of Accessible Tourism" is devoted to the theoretical aspects of the studied problems. The terminological apparatus is clarified, and on the basis of a critical comparative analysis of existing definitions of the concept, the PhD student has proposed his own definition of the category of "accessible tourism". The main users of accessible tourism and their potential as consumers for tourism are examined and classified. Special attention in this chapter of the dissertation is paid to the regulatory framework – national and international – regulating accessible tourism. Quite appropriately, the author brings out the trends and barriers in

providing an accessible environment, systematizing them in the following areas: physical, communication, organizational and normative.

In the *second chapter* of the dissertation "Conditions for ensuring accessible tourism", the factors for the successful inclusion of people with disabilities in the implementation of tourism are investigated and analyzed. In the assessment of the physical environment, the emphasis is on the infrastructure and design that can facilitate access to tourist sites. providing accessible online information and services. When assessing the state of the problem in Bulgaria, the emphasis is on tourist infrastructure. In this part of the study, good practices in providing an accessible tourist environment are presented. As a result of the analysis carried out in the second chapter, the author reasonably comes to the conclusion that "the provision of conditions for accessible tourism should not be considered as an isolated social obligation, but as an element of the overall process of democratization of tourism, aimed at guaranteeing equal opportunities for participation and development of all citizens, regardless of their individual characteristics. Real change requires not only regulatory frameworks, but also commitment, empathy and strategic thinking in the long term."

Third chapter of the dissertation "Analysis of the opportunities for ensuring accessible tourism. Applied Research Part" is entirely applied oriented. The methodological framework of empirical research and research design and tools is presented. A survey has been conducted among consumers and providers of affordable tourism and their results have been analyzed in comparative terms. A model for the development of accessible tourism has been developed and proposed. In the final part of the third chapter, Vihren Kirilov makes recommendations for ensuring accessible tourism.

In *conclusion*, the author has made generalizations of what has been developed in the dissertation, synthesized the main conclusions and outlined the directions for future research.

The writing style of the development is concise and clear. The text is in scientific language.

With the content of the dissertation, the PhD student demonstrates the ability to systematize, analyze and summarize theoretical and empirical data for the purposes of his research.

IV. Scientific and Applied Scientific Contributions to the Dissertation

The reviewed dissertation entitled "Accessible Tourism", developed by Vihren Stanimirov Kirilov, contains contributing moments as follows:

First, the conceptual framework of accessible tourism has been expanded by integrating the principles of universal design, digital accessibility and inclusive tourism policies, contributing to a more comprehensive understanding of accessibility as a systemic characteristic of a tourist destination.

Secondly, a complex research approach is applied, combining quantitative and qualitative methods (surveys, interviews and comparative analysis), which allows identifying the discrepancies between the perceptions of tourists and the practices of businesses in the provision of accessible services.

Third, management guidelines and practical solutions for the development of inclusive tourism products and services are proposed, including the use of digital tools and approaches to segmentation of consumers, aimed at increasing the competitiveness of tourism enterprises and destinations.

Fourth, an integrative model of the tourism accessibility chain has been developed, which brings together infrastructure, digital and governance components and can be used as an analytical tool for evaluating and planning accessible tourism products and policies.

The achieved contributions contain scientific ideas and their significance is proven in theoretical and applied aspects. In this regard, the dissertation meets the requirements of Art. 27, para 1 of the Regulations for the implementation of the Academic Staff Development Act in the Republic of Bulgaria.

V. Scientific publications on the topic of the dissertation

PhD student Vihren Stanimirov Kirilov has presented five publications, of which four are independent and one is co-authored. Four of the publications are in collections of international conferences, and one is in the scientific journal "Real Estate and Business", published by the UNWE. Three of the publications are indexed in the CEEOL database - Central and Eastern European Online Library. The publications reflect significant results of the dissertation and have become known to the academic community.

With the publications presented in this way, the PhD student meets the minimum national requirements for awarding the educational and scientific degree "Doctor", according to Art. 26, para. 2 and para 3 of the Academic Staff Development Act in the Republic of Bulgaria.

VI. Evaluation of the abstract

The abstract was presented in Bulgarian and English, according to the decision of the first meeting of the scientific jury. He summarizes the main content of the dissertation, presents the main achievements and results of the research. In terms of structure, content and volume, it meets the requirements for this type of development.

The PhD student has also submitted a declaration that the dissertation is entirely an author's product and that no foreign publications and developments in violation of copyright have been used in its development. There is no plagiarism in the dissertation proven under the established law.

VII. Notes, recommendations and questions

I recommend the PhD student to follow in the future the development of the problem of ensuring accessibility in Bulgarian tourism practice, as an expression of an economically justified and socially significant investment for the development of destinations and tourist sites. Of interest is the opinion of the PhD student on *the possible measures and solutions to raise awareness, understanding and assessment of the need to increase accessibility in tourism.*

VIII. Conclusion

The dissertation "Accessible Tourism" is a scientific study that provides a solution to a current practical problem. It meets the requirements of the Law on the Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria and the Regulations for its implementation. With it, the PhD student demonstrates that he has both in-depth theoretical knowledge in the scientific field and the ability to conduct independent scientific research.

The above gives me grounds to give my positive assessment and vote for awarding the educational and scientific degree of "Doctor" in the scientific specialty "Economics and Management (Tourism)" to Vihren Stanimirov Kirilov.

22.04.2026
Svishtov

Signature:
(Assoc. Prof. Petya Ivanova Toneva, PhD)